

Rada Iveković,

Citati iz *Filosofije palanke* za Priloge za studiju mjesta patrijarhata u Konstantinovićevoj radu
Citati će biti usmeno komentirani.

Filozofsko-književna-politička radionica Radomira Konstantinovića, i nekrofilna tema “mrtve drage”

Radomir Konstantinović piše: "Nasilje, koje je brutalizam doveden do vrhunca, jeste jedini način *stvaranja* stvarnosti koja, egzistencijalno-odsutna, 'neuhvatljiva', pristaje da se odazove samo *velikom udarcu* i, uopšte, samo veličini, u svemu: u reči, pokretu, stavu, izazovu. *Što je osećanje stvarnosti manje, to je nužnost nasilja veća*. Sa jačanjem ovog osećanja, opada nužnost nasilja. Ali, očigledno, ovde 'nestvarnost' sveta nije ništa drugo nego nestvarnost subjekta (...). Autor dalje kaže: "nestvarnost sveta nije ništa drugo nego nestvarnost subjekta, nestvarnost koja je, opet, u neposrednoj vezi upravo sa "realizmom" filosofije palanke, realizmom koji je, po definiciji posvećen stvarnosti sveta, ali koji, upravo utapajući subject u tu stvarnost, ništećci ga u njeno ime, izaziva ovu ne-stvarnost sveta kao ne-stvarnost subjekta, pa je otuda svaki takav realistički stav neizbežno i stav sentimentalizma, ali i stav ovoga rasepa između preuveličavanog značaja osećajnosti i njenog preziranja, stav koji pokušava da sopstvenu *rascepljenost* prevaziđe brutalnim ulaskom (brutalnim prodorom) u stvarnost, putem velikog izazova koji je, najčešće, i za svet ali i za njegov subject, za njegovog nosioca, krajnje neočekivan. Filosofija palanke, kao filosofija ove zloupotrebe osećajnosti, unutrašnjeg sveta, sveta "preživljavanja", sveta "duše" koji se, čak, često ističe kao neki "viši" svet, viši i bolji od svakodnevnog stvarnosti, neizbežno je i uvod u ovu *filosofiju nasilja* koja je filosofija teze da treba ići "do kraja", po cenu lične žrtve, sopstvene propasti, a uvek s pozivanjem na neki drugi, pa i "viši cilj", na neku moralnu vrednost, koja je samim tim opšta, i koja treba racionalno da opravda ovu sasvim iracionalno-egzistencijalnu potrebu za stvarnošću." (Fp 88)

"¹

I dalje: "U istom trenutku, tako, stvarnost nastaje i propada, postajući stvarnost ovim *krajem* sebe same, u ovom izgređničkom nasilju koje je pokušaj destruktivnog konstituisanja *stvarnosti subjekta u stvarnom svetu* koji ne može biti stvaran ako ne nadje svoj kraj i koji samim tim, ne može biti pronadjen izvan motiva žrtve." (Fp 91)

Jedino mesto u *Filosofiji palanke*, epohalnoj knjizi, gdje Rade Konstantinović spominje sadašnjost *kao vrijeme palanke* ("u poslednje vreme"), šezdesete godine, jeste strana 292, u vezi sa nacionalističkim pjesnikom Momčilom Nastasijevićem: to su godine, veli on kada se "u najaktuelnijoj našoj sadašnjosti [...] otkriva da *duh palanke, sa njegovom težnjom za obogovljenjem plemenskog, rodnog*, nikako nije mrtav [kurziv R.I.]"

"Ovaj pra-početni i iskonski motiv filosofije palanke, [...] kao *plemensko načelo* kojim palanka

¹ R. Konstantinović, *Filosofija palanke*, Nolit 1981, s. 88. (dalje: Fp)

najdublje izražava pleme, i to ne samo kao svet suprotstavljen i nad-stavljen pojedincu, već *i u duhu samog* posjednika koji se samom sebi žrtvuje, kao plemenu (za dobro plemena), ovim žrtvovanjem proizvedeći se za samoga sebe u “pleme” kome sebe samog žrtvuje, i tim žrtvovanjem obnavljajući pleme, vraćajući se plemenu. Žrtva koju on ovde prinosi jeste *žrtva za dobro stvarnosti* koja, zato što je stvarnost zatvoreno-dosledno-kontinualnog, a ne stvarnost slobode (slobodna stvarnost), čista *plemenska* stvarnost, može da se ostvari samo putem žrtve: žrtva uspostavlja ovu stvarnost u njoj samoj uspostavljujući njen početak s njenim krajem, koji dostiže. [...] Stvarnost sebe kroz ovo žrtvovanje upoznaje, ali tako što čin žrtvovanja ukida žrtvu kao žrtvu, odvojenu od stvarnosti [...].” (Fp 91-92)

“Izraz (i jezik) nije ovde u službi stvaranja već *u službi posedovanja*. *Problem posedovanja je vrhovni problem ovoga duha* koji, zaista, neprestano protivrečan svojim težnjama, neće ono što hoće i odbija ono što doziva; on prodire u jezik i postaje problem jezika: jezik može da bude samo funkcija posedovanja, ili da uopšte ne bude.” (Fp 105)

I dalje: “Nalog za znanjem svoga jezika javlja se ovde kao nalog za znanjem svog plemena, kad je ovo znanje neka vrsta muzeja (rodovskog) [...]. (Fp 106)

I još: “Ovaj pokušaj da se jezik odvoji od govora (pojedinačnosti) otkriva se kao sama nemogućnost duha palanke, i to ovome samom duhu čija svest je zbog toga, rdjava svest ili svest rdjave savesti prema plemenu.” (Fp 108)

“Najdublji doživljaj sveta veli još R.K., (...) paradoksalno duh palanke pronalazi u upravo na svome putu prema plemenu, u svome pokušaju bekstva od sveta.” (Fp 115)

“San o ljubavi je san o bekstvu od ljudi, o spasenju od njih, njihovog prisustva, čak njihovog pogleda.” (Fp 143).

“Duh plemenski ne poznaje prirodu (...) već zato što je jedna apsolutna subjektivnost po sebi [i egoizam, primjedba R.I.], neugrožena pojedinačnošću i njenim izdvajanjem od ove apsolutne subjektivnosti.” (Fp 146)

“Odgovornost pred sopstvenom ljubavlju (pa time i pred zahtevom za sopstvenom egzistencijom kao njenom subjektivnošću koja je “svetska”, upućivanje u svet, pa time i ne-banalna jer ne-zatvorena), na taj način se umanjuje ili potpuno ništi. Odbacivanje ljubavi u ime “banalnosti” (kao alibija za odsustvo ljubavi) jeste odbacivanje sveta, a ovo traženje alibija jeste izraz nužnog zahteva za ljubavlju kao za univerzalnošću (samim svetom), jer kao zahteva same egzistencije za sobom samom. Ljubavi nema jer ima banalnosti, ili ljubavi nema jer je ona mrtva (što znači: da sveta nema jer ima jednog apsolutno zatvorenog poretka, s onu stranu ma kakve moguće promene u njemu: ljubav je mrtva kao što je svet mrtav jer je živ ovaj poredak); otpor svetu pretvara se se ovde u otpor ljubavi. Očajanje kojim se taj otpor oglašava, jeste ponovno lažno očajanje jer je sredstvo ovog učvršćivanja u banalnom svetu. Motiv *mrtve drage* (kao motiv “plave prošlosti” bezazlenih ljubavnika koji su se predavali ljubavi *naivno*, berući cvećena samom vulkanu banalnosti i, uopšte,

svakojake “niskosti”: sveta, “bližnjih”, itd.) može zato često da se javi ovde, kao prizemno uprošćen alibi pred zapovestima protiv-banalne ljubavi, ali i kao pokušaj *objektivizacije sopstvene ljubavne nemoći*, kao pokušaj eksteriorizacije smrti ljubavi (smrti sveta, smrti universalnosti), koja se ovako baca u “istoriju”, na groblje. Ljubav je mrtva (“mrtva draga” čiji grob pohađa ljubavnik) jer je *prošla* ljubav, ona koja je bila mogućna samo u prošlosti zato što se odbija u sadašnjosti, što se poriče u budućnosti, kao nemoguća) jer “mrtva”, u nemoći za nju, u strahu od priznanja te nemoći, ali i u strahu od nje.) Ovakve “istorije”, sasvim fiktivne, jesu hrana produženog infantilizma koji je nemoćan za ljubav i, zato, moćan za optuživanje drugih: ti drugi, “zloba sveta”, “svetska pakost”, uvek *duhovno niži*, jedan brutalan-banalni svet mržnje, krivci su, grobari ljubavi. Oni su “žrtve” ovoga duha žrtvovanog banalnosti zatvorenog “sveta” palanke, u koji se ovaj duh, kao duh individualizma u stavu pamfletizma, ponovo objektivira, i tom objektivacijom ispoljava ponovo kao kao duh pamfletizma, duh povezivanja mržnjom a ne duh samo-ostvarivanja universalizmom ljubavi). Onemogućena ljubav ovde “voli” mržnju i traži njenu *istoriju*, ona ide u tu istoriju ne bi li se istorijski ograničila, i tim odvojila od “problema” apsolutne ljubavi (kao problema sveta i universalnosti), odnosno od suočavanja ovom svešču o nesposobnosti za nju kao takvu.” (Fp 150-151)

“Ova *životinja*, koja je pošla na sastanak sa sobom ali sebe nije našla, zato je uvek ukrašena crnim uvenulim karanfilom ojadjenog ljubavnika i tuđe žrtve. Taj sasušeni karanfil je poslednji cvet “prirode”, simbol njene nemogućnosti koja se proglašava za njenu smrt. Mi I ne živimo, mi smo mrtvi. Sa nama, umrle su sve naše iluzije. Motiv deziluzionizma, kao bitni motiv čitinskog duha, neizbežno se ponovo javlja. To je motiv velikog, i konačnog, *razočaranja u svet*, motiv “izigrane nade”, koja pojačava van-egzistencijalnu “sigurnost” žrtve lišene svake odgovornosti.” (Fp 150-151) Tako se ljubav paradoksalno i dvosmisleno sutropstavlja socijalnom kontekstu: “Otuda se nagon ka socijalnom protivrečno javlja nagonom ka biološki protiv-socijalnom: ne postoji gradjanin ljubavnik, već ili gradjanin ili ljubavnik. Ljubav je zavera protiv socijalnog sveta, kao kod Rakića; ona je jemstvo oslobođenja od njega, onako kako je pripadnost tom svetu jedinstveni način smrti ljubavi.” (Fp 298) Otud “Ova besmislica: da se iskrenošču (koja je iskrenost *postojećeg*) može reći *nepostojeći* subject govora, počiva na uverenju netvoračke pojedinačnosti da subject nije *stvaranje* subjekta, već da je on *dat pre svoga znanja o samom sebi*, i da se on samo od sebe skriva.” (Fp 299)

Tako “duh razočaranosti kruži nad palankom” (Fp 152), i dalje: “Ova ravnodušnost okreće se, zaista, protiv egzistencije tim više što se egzistencija oseća kao napor, kao svojevrsan *rad* ka svome ispunjenju, kao obećana egzistencija koja treba da postane stvarna (...).” (Fp 153)

R.K. još piše: “Istorija o zloradosti (“pakosti”) kao zle kobi nevine ljubavi, česti je motiv duha palanke. Svet je onaj koji sprečava ostvarenje ljubavi. (...) Banalan po sebi, duh palanke ne priznaje sopstvenu banalnost (...).” (Fp 320) U nastavku, autor analizira motiv mrtve drage u pjesmi Sime Pandurovića *Mi, po milosti božjoj, deca ovog stoleća*: “(...) banalnost ostaje ono što je i bila: izraz čvrsto postavljenog reda I poretka sveta, izraz “javnosti” života i njegove racionalizovanosti jače od svake misterije, pa i misterije seksa. “Draga” ne može da bude, u ovom banalnom jer normiranom, naivno-realističkom duhu, ništa drugo nego Mrtva draga. (...) aseksualnost banalnosti tako se udružuje sa naivno-realističkim empirizmom, a u dubokom

protivljenju svakoj ljubavi kao iracionalno-preobražavalačkoj, kao “fikciji” ništa manjoj od fikcije mistike ili metafizičke misli. (...) Sukob sa seksom [a ja bih rekla i, sukob duha palanke sa “ženom”, primjedba R.I.], sukob je seksa sa ovom “trezvenošću koja je delo: 1) ranog individualizma, i 2) ovog duha palanke kao duha *agonijskog plemena*.” (Fp 322-323)

“Pleme” nema erotske sposobnosti: “nemoguće je oživljavanje erotske sposobnosti plemena; da bi se ponovila ta sposobnost, nužno je ponoviti jedinstvo sveta i Ja, plemensko jedinstvo svesti: nužno je vratiti se njemu, u samom sebi, što znači vratiti se nasiljem pojedinačnosti nad samom sobom, *poništenjem čitave mentalne istorije* koja je ugrađena u tu pojedinačnost, a na putu ka plemenu kao na putu prema “narodu” koji se, *uhvaćen u kolo svog jedinstva*, sa zavišću ovoga sumornog duha individualizma vidi njegovim okom kao samo oličenje izgubljenog raja. Svaki pokušaj vraćanja ovom nepovratnom “narodu” kao ovom *razigranom kolu jedinstva*, uvek je, i svuda, u znaku nasilja, pa i na ravni erotskoj gde se ovo nasilje nad pojedinačnom svešću u njoj samoj izražava kao nemogućnost te svesti da ovako, *na silu*, “proizvede” sebe u svest “naroda”, da udje ponovo u njegovo jedinstvo kao jedinstvo Ja-Svet (koje je), inače, bez svesti o njemu; svest o njemu pripada samo ovom duhu nejedinstva. Samo nejedinstvo vidi ovo apsolutno jedinstvo, u težnji za njim kao za neposedovanim, onako kao što *jedino bez-boštvo zna za boga*): dosledan povratak duha “naroda” (dakle onaj koji nije samo stvar površinske stilizacije, kulturne ili političke konjunktore) zbog toga je, neizbežno, izražen pojavom pornografije: kao što je prirodno jedinstvo duha plemena neprirodno za duh palanke, tako je i njegov prirodni erotizam neprirodan za ovaj duh, pa time (...) neizbežno i pornografski. Ako nema pornografije izvan neprirodnog stava prema prirodnom, kao izvan slobodnog prihvatanja (i optičaja) prirodnoga u svesti, zbog čega se svest odnosi prema prirodnom kao prema zabranjenom (i, tako, kao za samu sebe zabranjena svest (...)), i zbog čega poziv na prirodno-zabranjeno (kao ovo neprirodno-prirodno) jeste uvek poziv na nasilje (koje je pokušaj prihvatanja zabranjenoga (...)), onda je *pornografija duha palanke* izraz njegovog nasilničkog pokušaja da izgubljeno-prirodno, kao ne-prirodno, putem nasilja učini prirodnim. *Narod*, kome se ovde teži kao simbolu ovoga jedinstva, jeste jemstvo ovog nasilja, pa i ove pornografije. Nema težnje ka pokretu, kojim bi se obnovio *Narod* (plemenski duh neplemenske, posle-plemenske svesti), koja nije težnja ka nasilju i, samim tim, ka pornografiji. *Narod* je jemstvo ove pornografije, a njegova budućnost je da on, neminovno, postane jedan *pornografski Narod*: neponovljiv u onome što je za njega prirodno, on tom neponovljivošću postaje neprirodan, jedna izuzetnost za duh palanke, a ne pravilo, duh zabranjenog (jer uskraćenog), a ne slobodan duh u samom sebi. Ako pojedinačna svest, i svest individualizma proizašla iz nje, nije od aseksualne banalnosti (odabranom protiv uopštavajuće erotike) prešla put do ove pornografije, to je zato što nije pokušala *da obnovi Narod*, ostajući u pesimizmu kao u svesti o svpjoj nemoći oličenoj u simbolu *Mrtve drage*. Ona je težila *Mrtvoj dragoj* kao alibiju za svoju sopstvenu nemoć, ali i u svojoj težnji za sobom samom, težeći samoj smrti bez ijeg posredstva nema pojedinačnosti. Pokušaj uskrsnuća *Mrtve drage*, međjutim, neizbežno je i pokušaj prihvatanja neprirodnog kao prirodnog, pa između ostalog i pokušaj ovog vraćanja *Narodu*, nasiljem koje jemči pornografiju. Ovaj pokušaj je nužan.” (Fp 332-333) Konstantinović zatim još konstatira: “*gde je duh palanke, tu je i bestelesnost ili telo pornografije*” (Fp. 340).

Govoreći o palanci, koja može da zadesi bilo koji narod, R.K. konstatira da je upravo njena duboko

usadjena patrijarhalnost ta koja je definira i politički: “Politika ovog sveta je politika prevare jer je sama (ta politika) zasnovana na pokušaju prevare egzistencije (senzacionalističke jer netragične, događajne jer nedoživljajne, najzad pojedinačne jer nesubjektivne) kao na pokušaju prevare njenom degradacijom od istorije traženja smisla na *istoriju događaja unapred datog smisla*, i to smisla dostižno-stvarnog sveta lišenog svakog utopizma. Načelo lukavstva je vrhovno ‘radno’ načelo ove politike koja je bez-politična jer bez cilja, sama sebi cilj, jedna igra kojom vlada duh nad-igravanja i iz-igravanja. Ne biti prevaren je ovde i dalje osnovni imperativ koji, u praksi, znači prevariti jer praksu svest ovog imperativa neprestano oseća *kao moguću prevaru*.” (Fp 188) Autor kaže za “egzistenciju” da je “senzacionalistička jer netragična, događajna jer nedoživljajna, pojedinačna jer nesubjektivna”!

Taj duh “ne radja pleme, ali radja žudnju za njim, žudnju koja može da bude pesma ali koja može da bude i sev noža”, kaže autor (Fp 195). Opisani duh palanke je muški i po tome što je uvjeren “da je stvarno, kao stvarno-postojeće, samo ono što je apsolutno-kontinuirano (ideja diskontinuirane stvarnosti tuđja mu je kao samo jemstvo otudjenja od plemenskog jedinstva koje sebe neprestano ‘ima’, i tako jeste to što jeste)” (Fp 200).

Duh palanke suprotstavlja filozofiju ljubavi: “Ako je filozofski stav (kao stav izvan-ljubavni) stav usamljenosti, on je neizbežno posvećivanje u smrt: preživljava samo pleme, zajednica.” (Fp 205) Konstantinović taj stav naziva “Ćiril filosof”. “Ćiril filosof je metafora rodovsko-neimarske ljubavi opredmećenja, i za opredmećenje, metafora o filozofskom stavu kao bespredmetnom stavu koji obespredmećuje i zato ubija.” (Fp 206)

“Života ima, može i sme da bude samo u rodu koji opredmećuje i ograničava opredmećenjem; sve izvan roda je ne-život ili sama smrt, sinonim ‘tuđinstva’ kao ništavila (...)” (Fp 206).

I dalje, “bespredmetna (misljena) ljubav Ćirila filozofa jeste usamljenička ljubav ili ljubav usamljenosti koja je, ovako, svetska jer je ‘nekonkretna’, s onu stranu predmeta i zatvaranja njime.” (Fp 208)

“Zato kod Pandurovića, kroz koga individualizam trai sebe tražeći pojedinačnu smrt (a produžavajući, ovako, i racionalizam plemensko-patrijarhalne civilizacije u agoniji), nema ni stvarnog opštenja sa ‘mrtvom dragom’ (Bodlerovo uzvišeno-neposredno ‘ti’ iz *Une charogne* nužno se preobražava u bez-odnosno ‘ona’ pesme *Mrtvi plamenovi*), ali nema ni pokreta.” (Fp 231) Stavljajući se konačno strategijsko-teorijski, dakle kritički, u kožu duha palanke, R.K. dalje piše, ironično: “Moja pojava je zbog toga dijabolična; kolevka mi je u grobu roda. (...) Ja se radjam, kao čovek, onako kako se čovek uopšte radja: u smrti boga. Ja sam dijaboličan, ja koji sam ljudsko slobodno Ja samo ako nema boga, i koji sam protiv-božanski, i zato osudjen da budem svoje sopstveno božanstvo, jedan božanski nepregled koji me, međjutim, ispunjava očajanjem i užasom, pa verujem da je moje ustajanje iz smrti boga (ovde božanskog roda) moj *pad*, jer kao pad iz reda u nered, iz apsolutne predodređenosti u apsolutnu neodređenost. Tamo gde je bio sklad (...), gde je bila usaglašenost u bratstvu, sada je haos nepomirljivih, podzemno mračnih i pretećih sila”. (Fp 237)

Govoreći o pjesništvu Desanke Maksimović (iz 1936): “Najveća složenost, na koju je patrijarhalni njen duh pristajao, sasvim po meri duha palanke i njegovog primitivnog dualizma (dobro-zlo, lepouružno), to je složenost bogumilskog, krajnje uprošćavajućeg dualizma koji otkriva u čoveku suob dobra i zla, boga tame i boga svetkolsti, ali sukob koji ne ide u osećanje krivice, putem stradalništva, već upravo u olako razvejavanje krivice površno-pevajućim, recitatorskim stihom”. (Fp 244)

“(…) snaga nasilja raste sa nemoći artikulacije (...), otkriva *nužnost nacizma u duhu palanke*, makar i kao njegovu krajnju, protivrečnu nužnost kojom se dodiruje sama nemogućnost ovog duha [palanke] najizrazitije, najtragičnije (i najkrvacije). Nema službe “samo-svojnosti” rodno-plemenskog koja je pomirljiva sa ma kakvom ličnošću i, tako, sa ma kakvom svešću, pa saobrazno tome nema ovakve službe koja *potencijalno* ne sadrži i mogućnost ne samo nacionalizma već i nacizma. Srpski nacizam je moguć kao i svaki drugi nacizam. On nije delo “tudjinstva” ili, kako se to uobičajeno kaže, “odrodjavanja”: ako on zaista jeste odrodjavanje, on je to kao *odrodjavanje (otudjenje) obogovljenog roda*, ova (u praksi) nevernost rodu putem apsolutne vernosti njemu, ove vernosti koja rodni vilajet pretvara u iracionalno-večni tamni vilajet, u njegovu neiskazljivo-neprihvatljivu Noć nepomirljivu sa Danom vilajeta, odnosno sa živom njegovom stvarnošću. Ideja o tome da je nacizam tudj duhu palanke, jeste ideja kojom jasno progovara upravo sam taj duh kao nepomirljiv sa egzistencijom sopstvenog zla (...), ali i kao ovaj duh koji odbija *zlo ljubavi*, ili ljubav zla, onako kako odbija svako otvaranje, veran načelu zatvorenosti svuda pa i u prostoru emocionalnosti.” (Fp 273) I dalje: “svaka apsolutizacija svakog mita (pa i kosovskog mita) vodi netrpeljivom nacionalizmu pa i krajnjoj njegovoj konsekvenciji, nacizmu, tako da bi se moglo govoriti o svojevrsnom protiv-rozenbergovskom rozenbergovstvu kao potencijalnoj mogućnosti *i pre i posle Rozenberga*², jer vodi onom “unutrašnjem glasu” plemena, njegovoj neartikuliranosti, sukobu sa svešću (vremenskom i istoričnom) pa, tako, i zlu ovog sukoba kao pra-zlu svakog zla. Postajući izvor i oblik plemenskog nad-ja, iracionalno-mistička nad-stvarnost, svaki mit, bez obzira na svoj racionalni sadržaj (pa tako i kosovski mit), postaje izvor i oblik zla, otudjujući se od samog sebe sopstvenom apsolutizacijom. Konfuzna i nedorečena, na odlomke (po novinama) razbijena poetika srpskog nacizma, a takodje i stav njegov prema jeziku, ovo nedvosmisleno potvrđuju.” (Fp 275-276)

[Ovo je poglavlje zasad (feb. 2014) samo skica, pretežno sa Konstantinovićevim citatima koje ću usmeno komentirati.]

² Alfred Ernst Rosenberg, 1893-1946, jedan od glavnih ideologa njemačkog nacizma, op. R.I.